

MARIA TĂNASE la Tîrgu-Jiu

ADRIAN POPESCU

Scurta ședere a Mariei Tănase în orașul de pe plaiurile gorjenești, în urma memoriului pe care l-a înaintat Ministerului Învățămîntului și Culturii, subliniază importanța pe care renumita interpretă o atribuia filonului folcloric din această străveche vatră românească. Gestul ei, categorisit pripit, de unii ca o „nebunie“, contura mai pregnant, de fapt, personalitatea sa artistică. Este știută astăzi personalitatea ei complexă, de o deosebită sensibilitate, manifestată ca interpretă a cîntecului popular într-un stil inimitabil, cu o viață ce a stat permanent în slujba folclorului românesc, pe care l-a iubit mai mult ca orice, fiind în același timp și un prețios îndrumător, culegător și prelucrător de folclor. Transpusese în practică, venind la Tîrgu-Jiu, o idee care o obsedase de mai mult timp. Părăsind în plin succes „Revista... 62“ de la Teatrul satiric muzical „C. Tănase“, se îndreaptă spre Tîrgu-Jiu cu inima tânără, ca într-o reîntoarcere la izvorul de apă vie al cîntecului popular, de care avea atîta nevoie ființa-i de o mare energie, de un extraordinar patos sufletesc. Poate că venirea ei în Gorj trebuie explicată și prin marea atracție care a constituit-o pentru ea Brâncuși, pe care a avut ocazia să-l cunoască la New-York, în 1937. Despre clipele petrecute în liniște, căutînd deslușiri numai de ea simțite în fața „Porții sărutului“ sau a „Coloanei infinite“, s-a mai scris, ca și despre faptul că și-a ales ca sediu pentru taraful Gorjului casa din mijlocul parcului unde vremea omagiază operele lui Brâncuși. Cele cîteva repetiții efectuate acolo rămîn o amintire de neșters în memoria celor care le-au cunoscut, iar clădirea respectivă, strîns legată de istoria orașului, devine un reper important în popasul gorjenesc al mării interprete. Chemarea Gorjului a licărit pentru Maria Tănase și ca o voce din adîncuri, o voce a rădăcinii sale ruptă din grădina Slămneștiului și transplantată în „Livada cu duzi“ a Bucureștiului. Bătrînul Sandu Avramescu, a cărui soție e rudă apropiată cu tatăl artistei, ne vorbea despre dorința pe care și-o manifestase Maria Tănase într-una din zilele cînd se oprise cu un concert la Melinești, de a ridica o casă nouă pe locul unde s-a născut tatăl ei.

Aminteam mai înainte de complexa personalitate a Mariei Tănase; a fost nu numai o interpretă neîntilnită, ci, în aceeași măsură, o bună, o foarte bună îndrumătoare. La Tîrgu-Jiu comandă costume pentru întreg taraful, aduce instrumente noi și aparatură tehnică. Dar, mare surpriză o constituie aducerea unui aparat pe care muzicanții gorjeni nu mai avuseseră ocazia să-l vadă. Metronomul, căci despre el este vorba, a funcționat cu exactitatea-i cunoscută la repetițiile Mariei Tănase, solicitînd multe eforturi celor din orchestră. Pe zi ce trecea, roadele se făceau observabile. Și astăzi instrumentiștii Alexandru Trohonel, Radu Miha, Nicu Lătărețu, Alexandru Tănase, Nicolae Lătărețu ș.a. își amintesc cu deosebită plăcere despre stilul de lucru al Mariei Tănase, angajat, mobilizator.

Activitatea de culegător de folclor a neîntrecutei interprete s-a exercitat în scurta ședere pe plaiurile gorjenești deosebit de frumoase. A imprimat pe bandă de magnetofon sau și-a notat în caietul personal aproape 50 de cîntece.

Consecventă păstrării autenticului, Maria Tănase introduce în scenariul spectacolului ce urma să fie susținut în turneul de 72 de zile (14 aprilie — 25 iunie 1963) un tablou inedit. Din dorința de a reconstitui vechiul taraf gorjenesc, scoate în prim plan cinci cîntăreți cu chitara — un bărbat și patru femei, foarte bune soliste din Gorj, angajate colaboratoare: Chiva Tantan, Elena Tănase, Cati Cîrțoi și Alexandru Tănase. În acest tablou acordeonul nu însoțea armonia, iar țambalul mare era înlocuit cu unul mic. Momentul realizat a fost mult gustat de publicul spectator. Demnă de reținut, deși pentru cei care n-au înțeles-o apare ca o ciudățenie a Mariei Tănase, era atenția ei de a realiza într-un nou spectacol, cu lăutarii din Gorj, un tablou și mai vechi, de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd aceștia ar fi apărut în scenă cu cămășă lungă, încinși cu brîu lat și desculți. Imaginea îi fusese inspirată, se pare, nu numai de mărturiile bătrînilor lăutari gorjeni, ci și de o fotografie ce-l prezenta pe dispărutul lăutar Grigore Murgu, cîntînd la Tismana în acest fel. „N-a mai reușit să-și continue în Gorj aceste visuri. Zborul ei s-a frînt în ultimele triluri ale cîntecului „Mărioară de la Gorj“.

Perioada cît a stat la Tîrgu-Jiu ni se pare puțin cercetată; de aceea, rîndurile de față se vor o modestă contribuție la mai buna cunoaștere a acelei care a fost „Pasărea măiastră“ a cîntecului popular românesc.

La 22 iunie 1977 s-au împlinit 14 ani de cînd Maria Tănase, nu se mai află printre noi. Timpul a trecut. Talente noi au apărut și, totuși, amintirea ei ne urmărește încă.

Am avut fericirea să o cunosc pe Maria Tănase personal. I-am cunoscut și interesul său de a salva de la pieire nenumărate nestemate

folclorice. Timp de un an de zile, stînd în preajma artistei, însoțind-o în acțiunile de adunare a folclorului, i-am cunoscut preocupările, i-am cunoscut aprecierile despre folclorul din Gorj. Îi cunosc și cîțiva dintre urmașii ei, rude apropiate.

Desigur, una dintre cele mai neînțelese atitudini ale artistei, în timpul verii, a rămas, și pînă azi, hotărîrea (și graba cu care și-a adus-o la îndeplinire) ca, în plin succes, să se stabilească în Gorj, pe postul de folclorist la „Tariful Gorjului“ pentru „a iniția și a supraveghea soliștii tineri în ceea ce privește ținuta scenică și interpretarea vocală, ca astfel să poată îmbina talentul lor cu autenticitatea și pitorescul regiunii fără să le cîntească curajul de a prezenta această autenticitate cu tot izul și stilul adecvat, în așa chip, ca toată producția lor să fie ridicată la treapta adevăratei arte țărănești“, așa după cum singură își motivează memoriul prezentat Ministerului Învățămîntului și Culturii, precizînd, de asemenea, că descoperise în Gorj „un filon folcloric“¹⁾.

Cei care au cunoscut-o mai bine și cei care au încercat să-i pătrundă mai mult intimitatea adevăratei sale personalități artistice și-au dat seama că nu putea să procedeze altfel. Plecarea în Gorj, din acest unghi de vedere, se constituie o reîntoarcere la folclorul gorjenesc, după o intensă și obositoare dăruire pe meridianele cîntecului popular românesc.

De ce tocmai în Gorj? Maria Tănase a avut întemeiate motive pe care încercăm, cu inima și cu mintea, să i le tîlmăcim cît mai aproape de adevărata lor semnificație.

În anii '30—39 „Gorjul era la putere în București“, după expresia unui vechi lăutar din Crușețu, satul Slămnești, pe nume Dumitru Căldăraru, de 65 de ani, care cîntase cu orchestra Nicu Căldăraru, în acea perioadă, la localul „Cina românească“ și, apoi, în dosul Gării. Afirmarea se sprijinea pe faptul că foarte mulți lăutari și cîntăreți gorjeni erau apreciați în localurile Bucureștiului de atunci. Tot în dosul Gării de Nord, tismănarul Geacu Petre Cătăroiu cu orchestra „Rugină“ își făceau numerele folclorice mult gustate; în aceeași perioadă Maria Lătărețu aduce suflul nou și proaspăt al cîntecului de sub poala Parîngului.

Faima cîntecelor gorjenești, a folclorului de pe aceste meleaguri fusese testată și de cercetările întreprinse cu multă rîvnă și cu rezultate deosebite de muzicologul C. Brăiloiu și de colaboratorul său Harri Brauner.

Maria Tănase nu a fost străină de acești barzi populari. Se întîlnea, purta discuții cu ei și, mai ales, „nu se ținea mîndră“, era foarte populară, după cum afirmau și cei doi lăutari cu care am stat de vorbă,

Dumitru Căldăraru și Geacu Petre Cătăroiu, care au cunoscut-o încă din acea perioadă. Însuși Harri Brauner, într-o recentă confesiune, îmi relatează despre începuturile Mariei Tănase, pe care le-a îndrumat. În 1936, casa de discuri „Columna“, la recomandarea lui Brauner, îi solicită primele înregistrări pe discuri. Tot domnia-sa arată că, la acea vîrstă, artista nu avea conștiința originii sale gorjene, fiind născută departe de locurile natale ale părintelui său și descinzînd prin mamă din ținuturile Făgărașului.

Contactul cu folclorul de pe văile Amaradiei, Oltețului, Motrului, Gilortului și Jiului îi reîmprospătează însă în permanență seva unor rădăcini, smulse din grădina Slămneștiului care, cu timpul, se cereau reîntoarce la pămîntul de origină. Nu întîmplătoare ni se pare, în acest sens, intenția sa, destăinuită rudelor din fosta comună Mierea Birnici, de a-și ridica o casă nouă pe vechiul loc unde copilărise tatăl ei — comunicată nouă de locuitorul Sandu Avramescu, de 77 de ani, cunoscut bine cu Ion Tănase, pe care-l vizitează la grădina sa din București — strada Livada cu Duzi nr. 4 — și care se căsătorise cu o vară de-a Mariei Tănase. Acesta ne-a mai informat că, în prezent, pe locurile de baștină ale lui Ion Cornel Tănase, mai trăiesc, ca rude apropiate, două surori, Ana și Joița, căsătorite la Fratoștița, un frate Ilie, care are patru copii, și o soră Idita Mihai Dilț; Idita și Ilie trăiesc încă în satul Slămnești, comuna Crușețu, județul Gorj.

Considerentele expuse anterior ne îndreptășesc să credem venirea Mariei Tănase în Gorj drept un gest deliberat și normal. Faptul că o boală necruțătoare avea să-i scurteze mult prea devreme reîntîlnirea cu ținuturile involburate de isprăvile renumiților Gogu hoțul și Mărunțelul haiducul, al căror ecou și acum mai stăruie în baladele cîntate de octogenari (Dumitru St. Eremia de 83 de ani, comuna Stoina — Gorj), nu ne îngăduie să credem că artista nu ar fi avut cunoștința de comorile folclorice ce zăceau așteptînd-o.

Activitatea de cercetare, de culegătoare de folclor, și-a continuat-o în Gorj începînd cu sursele cunoscute și descoperite de ea însăși cu mulți ani înainte.

Am avut ocazia să fiu alături de Maria Tănase la culegerea unor cîntece specifice și autentice. Știu de existența unui întreg dosar întocmit cu minuțiozitate sub îngrijirea artistei, fiecare cîntec fiind transcris la mașină de mine însumi; din păcate, copii ale acestui dosar nu se mai găsesc și în arhiva Casei de cultură din Tg.-Jiu. Din cele peste 50 de cîntece și materiale culese mi-au rămas în mod deosebit în mințile „Voinic năcăjit“, cules de la Geacu Petre Cătăroiu, și „Viorea, vi-

orea, viorea rea“, cules de la Chiva Tantan, ambii din comuna Tismana. Ca subiecți demni de amintit pe care i-a cercetat și de la care a cules multe producții folclorice mai pot fi amintiți: Ion Falcoe și Petre Zlătaru din Tg.-Jiu, Ionel Mișu din Peșteana-Jiu, comuna Bîlteni, Gică Argint din Baia de Fier, Cați Cîrțoiu din Sîmbotin ș.a. Timpul nepermițându-i, Maria Tănase n-a reușit să-și ducă la îndeplinire tot planul ei de cercetare folclorică a Gorjului. Considerăm că și din dorința de a surprinde elementele specifice gorjenești cercetarea sa a urmat mai puțin valea Amaradiei, orientînd-o, în special, spre munte.

Toate aceste culegeri, deși nepublicate, o așează pe Maria Tănase alături de cunoscuți cercetători de folclor din Gorj cum sînt T. Gîlcescu, M. Gregorian ș.a. Considerăm, deci, întemeiată afirmația profesorului sociolog D. Gusti care, însă prin 1940, remarcă faptul că, „dacă ar fi să scriem o monografie privind folclorul nostru muzical, va trebui să o cercetăm pe culegerile și interpretarea Mariei Tănase. Înregistrările ei alcătuiesc un document viu de la care trebuie să se inspire interpreții instrumentali și mai ales cei vocali ai muzicii noastre țărănești“ (Apud P. Ghiță, C. Sachelarie, op., cit., p. 36).

Respectul pentru ceea ce ne-a lăsat Maria Tănase ne-a îndreptat spre locurile de origine ale familiei. Doream să știm dacă neprețuitul ei har și preocupările sale le aveau și rudele ei. Singur Nicolae Dilț, zis Radu, văr primar cu artista, posedă o voce frumoasă, știa cîntece, dar le spunea rar și numai cu anumite ocazii. Poate totuși o cercetare mai atentă a acestuia, ignorat pînă acum, ar putea duce la descoperirea unor lucruri inedite.

Pe Răscol Elisabeta, de 53 de ani, am descoperit-o împreună cu prof. Harri Brauner și nu ne-a fost prea mare mirarea să-i aflăm legătura de rudenie cu Maria Tănase. Bunica ei, Ana Iordache, era verișoară primară cu Ion Tănase.

Fiorul cîntecului, ce încununa undeva, în alt colț de țară, pe Maria Tănase, lăsase o șuviță firavă spre acest vlăstar de departe al familiei, care, încet-încet, a prins putere, tatăl Elisabetei fiind el însuși un vestit lăutar de pe valea Amaradiei, pe nume Dumitru Matei zis Dumitru Lăutarul. Cu el, încă de la vîrsta de 16 ani, va cînta pe la petreceri sau la horă și tot de la el va păstra ca pe un talisman fermecat cîtece vechi de o deosebită frumusețe. Și fratele tatălui, Gheorghe Matei și bătrînul Dumitru St. Eremia, de 83 de ani, sînt azi în preajma ei, îmbogățindu-i repertoriul Elisabetei Răscol — actualmente locuitoare a satului Păișani, comuna Stoina, județul Gorj, — din care evidențiem cîntecele ca „Ferice codre, de tine“, „Frunză verde lovini

dragi“, „Lele, fir-ar dracii tăi“, „Balada Mărunțelului“, „Cîntec haiducesc“ și altele.

Ce poate fi mai frumos ca atunci cînd, în acordurile chitării sale, cîntăreața, la 53 de ani de viață cîntă :

Sub poală de codru verde

Mititel focșor se vede

Mititel și potolit

De haiduci înconjurit...

Am semnalat o păstrătoare de folclor aflată la vîrsta cînd alți cîntăreți apun : o voce care nu se dă bătută, ba, mai mult, care înviorează și încîntă locuitorii satelor din valea Amaradiei și care, în repertoriul alimentat permanent din bogăția folclorului local, reînvie vremile de haiducie, ne aduce la ureche foșnetul ierbii și sunetul codrului. Deși rudă cu Maria Tănase, Elisabeta Răscol nu știe de ea decît din auzite (!).

Un bătrîn lăutar ne spune că o a doua Maria Tănase nu se va mai naște. Nicî nu e nevoie. Ea este în noi, în fiecare, în urmașii ei.